УДК 378.146:253

Циган Л.В.
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті розглядаються особливості перекладу як виду мовленнєвої діяльності і як навчальної дисципліни. Визначаються етапи формування перекладацької компетентності.

Ключові слова: *навчання перекладу, перекладацька компетентність, професійні знання, навички і вміння.*

В статье рассматриваются особенности перевода как вида речевой деятельности и как учебной дисциплины. Определяются этапы формирования переводческой компетентности.

Ключевые слова: *обучение переводу, переводческая компетентность, профессиональные знания, навыки и умения.*

This article describes the peculiarities of translation in the teaching context. The teaching stages have been specified.

Key words: *translation teaching, translation competence, professional knowledge and skills.*

На сьогодні немає необхідності доводити важливість ролі перекладу як особливого виду міжкультурного спілкування, виду мовного посередництва, проте було б доцільно зупинитися на проблемі навчання перекладу у вищих мовних навчальних закладах, оскільки ця проблема була і залишається актуальною. Як відомо, переклад не вичерпується знаннями двох мов і вмінням знаходити відповідники на рівні слів і речень. Уміння швидко і кваліфіковано здійснювати переклад з однієї мови на іншу і навпаки вимагає особливих *професійних знань, навичок і вмінь*, які не формуються автоматично у процесі вивчення іноземної мови [1; 2; 3]. Перекладу необхідно навчати спеціально. Зміст навчання майбутніх перекладачів має відрізнятися від навчання іноземних мов студентів інших спеціальностей [1; 2; 4; 5].

Враховуючи зазначене вище, ми визначили *мету* цієї статті: розглянути особливості процесу формування перекладацької компетентності, а саме: 1) розглянути особливості перекладу як виду мовленнєвої діяльності і як навчальної дисципліни і 2) визначити етапи формування перекладацької компетентності.

Переклад в усіх його видах є складним, специфічним, вторинним видом мовленнєвої діяльності, поряд з такими її видами, як аудіювання, говоріння, читання і письмо. Складність перекладу як виду мовленнєвої діяльності передусім полягає в характері спрямо-

© *Циган Л.В., 2012*

ваності на прийом і видачу інформації. Так, якщо аудіювання і читання є рецептивними видами мовленнєвої діяльності, а говоріння і письмо – продуктивними, то переклад характеризується як складна *рецептивно-репродуктивна* діяльність. Переклад базується на двох інших видах мовленнєвої діяльності (на читанні або аудіюванні, з одного боку, та на говорінні або письмі, з іншого), але при цьому він є не сумою цих видів мовленнєвої діяльності, а своєрідним поєднанням їхніх внутрішніх механізмів. Крім того, кожен з цих видів мовленнєвої діяльності у процесі перекладу не має самостійної мети. Так, метою рецептивної ланки є сприйняття, розуміння і осмислення прослуханого чи прочитаного, а репродуктивної – відтворення (репродукція) прослуханого чи прочитаного засобами іншої мови. При цьому, якщо в основі рецептивних видів мовленнєвої діяльності лежить процес смислового сприймання, а в основі продуктивних видів – процес продуктивного творчого мислення, то переклад передбачає наявність добре розвиненого смислового сприймання, результативного осмислення і репродуктивного мислення [3; 6].

Усе вищезазначене ще раз доводить правильність положення про те, що володіння основними видами мовленнєвої діяльності не забезпечує володіння перекладом і що перекладу необхідно навчати спеціально, враховуючи психологічні і психолінгвістичні особливості цього складного, специфічного, вторинного виду мовленнєвої діяльності.

Навчання перекладу як виду мовленнєвої діяльності передбачає формування *перекладацької компетентності*, тобто формування перекладацьких знань, навичок і вмінь, а також удосконалення механізмів (як рецептивного, так і продуктивного плану), що забезпечують цей вид діяльності. Оскільки переклад – це складна внутрішня діяльність, процес здійснення якої не піддається спостереженню, то необхідно поступово навчати окремих дій, які є її складовими компонентами [1; 2; 4; 5]. Формування перекладацької компетентності здійснюється поетапно. На кожному з етапів формуються відповідні компоненти перекладацької компетентності. Ми передбачаємо три етапи формування перекладацької компетентності, а саме: 1) підготовчий етап (або доперекладацький), 2) етап формування і вдосконалення перекладацьких навичок і 3) етап формування і розвитку перекладацьких умінь.

Оскільки більшість перекладацьких *навичок* і вмінь можуть формуватися лише на основі відповідних знань, то перший етап – *підготовчий* – має на меті отримання певних уявлень про професію перекладача і перекладацьку діяльність, а також отримання певних перекладацьких знань: 1) про основні етапи історії перекладу, про видатних вітчизняних і зарубіжних перекладачів, про їхній внесок у розвиток перекладу і культурну спадщину України та світу; 2) про поняття міжмовної комунікації, еквівалентності і адекватності перекладу, про прагматичні аспекти перекладу; 3) про різні види перекладу і умови їх здійснення, про перекладацькі прийоми і стратегії, необхідні для їх здійснення; 4) про різні види трансформації тексту – описовий переклад, генералізацію, антонімічний переклад, компенсацію, компресію, експансію, цілісне переосмислення; 5) про граматичні, лексичні, стилістичні і соціокультурні труднощі перекладу, про причини їх виникнення та шляхи їх подолання; 6) про основні види перекладацьких відповідників, еквівалентів, про способи перекладу безеквівалентної лексики, інтернаціоналізмів, фразеологізмів, фонової лексики; 7) про особливості перекладацької діяльності, про сучасний світ перекладу і перекладацькі послуги у сучасному світі, про професійні якості перекладача як професіонала, про професійну етику перекладача.

Саме на цьому етапі відбувається формування *уявлень* про необхідність інформаційної підготовки до перекладу, про інформаційні ресурси сучасного перекладача, про технологію підготовки і виконання повного чи вибіркового перекладу, про недоліки комп'ютерного перекладу і причини пріоритету діяльності людини у сфері двомовної комунікації, а також формування *навичок* використання основних перекладацьких трансформацій і прийомів на рівні слова, словосполучення і речення та формування *вміння* працювати з різними видами довідкової літератури та ресурсами Інтернету.

Формування перекладацьких умінь неможливе без оволодіння сумою вищезазначених знань. Але, як відомо, лише знання теоретичного і мовного матеріалу ще не забезпечують формування відповідних умінь, необхідні *навички* володіння цим матеріалом [7].

Під час другого етапу – *етапу формування і/або вдосконалення перекладацьких навичок* – відбувається подальше засвоєння перекладацьких трансформацій і прийомів через аналіз готових перекладацьких рішень або через застосування цих трансформацій і прийомів на рівні слів, словосполучень, речень і понадфразових єдностей. Цей етап передбачає подальше ознайомлення з типовими перекладацькими труднощами – лексичними, граматичними, стилістичними, соціокультурними, а також формування наступних навичок: 1) навички володіння мовним матеріалом для породження і розпізнавання інформації; 2) навички швидкого переключення з мови оригіналу на мову перекладу; 3) навички міжмовної трансформації тексту; 4) навички автоматизованого використання найчастотніших перекладацьких відповідників, еквівалентів, фонової лексики; 5) навички лінійного й асоціативного запам'ятовування; 6) навички використання техніки універсального перекладацького скоропису (під час усного перекладу).

Слід зазначити, що майбутні перекладачі мають засвоїти набагато ширший обсяг *фонових знань*, ніж це вимагається для інших спеціальностей. Обсяг фонових знань перекладача (особливо усного) має наближатися до аналогічного обсягу освіченого носія відповідної мови. Крім того, майбутні перекладачі мають засвоїти набагато ширший обсяг *іншомовної лексики*, ніж це вимагається для інших спеціальностей. Це, зокрема, стосується термінології [1; 5; 8]. Усе це необхідно враховувати у процесі навчання перекладу студентів мовних ВНЗ. Слід пам'ятати, що навчання перекладу відбувається в умовах недостатнього володіння учнями іноземною мовою і здійснюється паралельно із її вивченням. У цьому випадку слід враховувати відсутність достатньої мовної підготовки і доповнювати навчання власне перекладу вивченням особливостей іноземної мови, знання якої є необхідними для вирішення перекладацьких завдань.

Змістом третього етапу формування перекладацької компетентності – *етапу формування і розвитку перекладацьких умінь* – є власне переклад та його редагування. Саме на цьому етапі відбувається подальше оволодіння технологією виконання письмового і усного перекладу (повного і вибіркового), а також розвиток перекладацьких умінь. Формування і розвиток умінь – це досить тривалий процес. Специфіка розвитку перекладацьких умінь полягає в тому, що вони можуть створюватися лише в результаті практичної діяльності студентів на основі вже сформованих перекладацьких навичок і теоретичних знань. Більшість перекладацьких умінь носять комплексних характер [4; 8]. В цілому перекладацькі вміння можна розділити на дві групи: 1) вміння, необхідні для здійснення передперекладацького аналізу тексту, під час якого визначається загальна стратегія виконання перекладу у відповідності з типом тексту, що перекладається та метою його здій-

снення, а також 2) вміння, що визначають характер дій перекладача у процесі перекладу.

До перекладацьких вмінь відносимо: 1) вміння визначати основну стратегію перекладу та вибудовувати попередню схему тексту перекладу; 2) вміння долати труднощі, пов'язані з лексичними, фразеологічними, граматичними, стилістичними, соціокультурними особливостями вихідної мови; 3) вміння обирати та правильно використовувати технічні прийоми перекладу; 4) вміння грамотно та правильно викладати / висловлювати свої думки мовою перекладу; 5) уміння утримувати в пам'яті значні уривки тексту (під час усного перекладу); 6) уміння прогнозувати зміст висловлювання (під час усного перекладу); 7) уміння працювати з різними видами довідкових джерел; 8) уміння редагувати перекладені тексти.

Визначення етапів формування перекладацької компетентності є дуже важливим для навчання перекладу, оскільки забезпечує теоретичне підґрунтя для створення завдань, які б співвідносилися з певними субкомпетенціями на певних етапах їх формування [1]. При цьому необхідно зазначити, що розмежування етапів формування перекладацької компетентності є умовним, оскільки у реальному процесі навчання отримання знань, формування навичок і оволодіння вміннями, що складають перекладацьку компетентність, відбуваються взаємопов'язано, у комплексі, за допомогою цілісної системи вправ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. – (Серія «UTTA Series»).

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / Алексеева И. С. – Спб. : Изд-во «Союз», 2005. – 288 с. – (Серия «Изучаем иностранные языки»).

3. Зимняя И. А. Психологический анализ перевода как вида речевой деятельности / И. А. Зимняя // Вопросы теории перевода: сб. науч. статей. – М. : МГПИИЯ, 1978. – С. 37-49.

4. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М. : РЕМА, 1997. – 111 с.

5. Черноватий Л. М. Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови / Л. М. Черноватий // Принципи складання вправ для навчання галузевого перекладу / Л. М. Черноватий // Вісник Сумського держ. ун-ту. – 2002. – № 3 (36). – С. 101-105.

6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – [3-е изд.]. – М. : Смысл, Спб. : Лань, 2003. – 286 с.

7. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / [Бігич О. Б., Бражник Н. О., Гапонова С. В. та ін.]; під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – [Вид. 2-е, випр. і перероб.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

8. Латышев Л. К. Перевод : Теория, практика и методика преподавания : учебник для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л. К. Латышев, А. Л. Семёнов. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 192 с. – (Высшее профессиональное образование).

УДК 808.2

Синявина Л.В., Филянина Н.Н.
(Харьков, Украина)

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ РУССКОГО ЯЗЫКА ИНОСТРАННЫМ ГРАЖДАНАМ

У статті йдеться про розвиток студентів в умовах реалізації компетентністного та культурологічного підходів, про можливість їх використання в освітьому процесі.

***Ключові слова**: розвиток, культурологічний підхід, компетентністний підхід, комунікативна компетенція.*

В статье идет речь о развитии студентов в условиях реализации компетентностного и культурологического подходов, о потенциале их применения в образовательном процессе.

***Ключевые слова:** развитие, культурологический подход, компетентностный подход, коммуникативная компетенция.*

The article looks at student development in the context of competence and culturological approaches, highlighting the potential of this approach in education.

***Key words:** development, cultural studies approach, competence approach, competence of communication.*

Сегодня в Украине высшее образование является ведущим звеном в целостной культурообразовательной системе общества, поскольку оно непосредственно связано с наукой, культурой, экономикой государства. Поэтому закономерно применение культурологического подхода для осуществления образовательного процесса в вузе, особенно в процессе преподавания русского языка иностранным гражданам.

В педагогике культура признана исторически сложившейся совокупностью социальных норм, ценностей, созданных умом и руками человека, а также совокупностью знаний и умений, обеспечивающих ценностные ориентации личности [1]. Признанная многофункциональность культуры [2] обусловливает разнонаправленность развития человека в процессе ее присвоения.

В настоящее время утверждается направление в образовательной практике, которое обеспечивает его подлинную гуманизацию и гуманитаризацию и которое представляет концепцию процесса образования, в основе которой лежит принцип культуросообразности образования. Исходным для него является признание множественности целей, которые стоят перед человеком, и выбора – адаптивно-приспособительного поведения. Точнее, это иерархия целей, стоящих перед человеком. Осуществление первых – практических, в том числе прагматических – лишь необходимое средство для выполнения целей второго порядка, которые выдвигает перед человеком культура.

Основополагающее значение культуры в образовании нашло отражение в культурологическом подходе [3], согласно которому задачи развития студентов вуза должны охватывать когнитивную, деятельностную, ценностно-мотивационную, коммуникативную сферы личности.

© *Синявина Л.В., Филянина Н.Н., 2012*